

Ю. В. Румянцев,
адвокат

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ КОРУПЦІЇ (АДМІНІСТРАТИВНИЙ ВИМІР)

У статті розглядається проблема методології наукових досліджень у сфері протидії корупції з позиції адміністративного права. Аналізуються різні підходи до методології дослідження корупції з урахуванням сучасних досягнень у філософії, соціології та статистиці. Формуються авторські пропозиції щодо вдосконалення методології дослідження корупції.

Ключові слова: методологія, адміністративне право, органи місцевого самоврядування.

Ю. В. Румянцев

Методологические основы исследования проблем коррупции (административное измерение)

В статье рассматривается проблема методологии научных исследований в сфере противодействия коррупции с позиции административного права. Анализируются различные подходы к методологии исследования коррупции с учетом современных достижений в философии, социологии и статистике. Формируются авторские предложения по совершенствованию методологии исследования коррупции.

Ключевые слова: методология, административное право, органы местного самоуправления

Yu. Rumyantsev

Methodological basis for the study of corruption problems (administrative dimension)

The problem in the methodology of research in fighting corruption from the perspective of administrative law. Different approaches to research methodology corruption with current advances in philosophy, sociology and statistics. Forming copyright proposals to improve research methodology corruption.

Key words: methodology, administrative law, local governments.

Постановка проблеми та її актуальність.

Корупція є однією із найактуальніших соціальних проблем сучасності, вирішення якої є запорукою політичної стабільності. Корупційні прояви у будь-якому суспільстві являють собою загрозливий та небезпечний механізм, який підпорядковує собі всі сфери життя суспільства. Боротьба з корупцією вже вийшла за формальні межі й стала предметом пильної уваги інститутів держави, громадських організацій, засобів масової інформації, пересічних громадян.

В умовах слабких демократичних традицій, недосконалості національного законодавства та недостатнього рівня правової культури громадян корупція спричиняє негативні наслідки для всіх верств українського суспільства, деморалізує громадян і руйнує їх довіру до держави.

При виробленні державної антикорупційної стратегії і відповідних механізмів щодо подолання корупції слід врахувати, що це складне явище, причини якого не стільки в недосконалості поведінки людини, скільки в організації владних механізмів.

Незважаючи на докладені зусилля й деякі досягнення, в Україні належить здійснити ще чимало реформ в галузі протидії корупції. І розпочати втілювати конкретні заходи боротьби з корупцією необхідно з місцевого рівня. Тому що саме органи місцевого самоврядування утворюють первинну корупційну систему регулювання суспільних відносин, і є підґрунтям для поширення корупції в межах усієї держави.

Аналіз досліджень і публікацій. Незважаючи на велику кількість досліджень економічних, політичних, правових та соціальних чинників,

що сприяють виникненню корупції, бракує праць, у яких би безпосередньо висвітлювалася проблема корупції в органах місцевого самоврядування.

Грунтовні дослідження з питання боротьби з корупцією здійснили такі автори, як: І. Бондаренко, П. Добродумов, В. Лукомський, О. Прохоренко, Б. Романюк, А. Сафоненко, О. Ткаченко. Вивченням проблем складу корупційного правопорушення займалися такі вчені, як Д. Бахрах, І. Коліушко, О. Кривуля, В. Резвих, В. Севрюгін. Правова природа протидії корупції досліджувалася в працях Ю. Битяка, І. Голосніченка, О. Терещука.

Незважаючи на активність учених у сфері адміністративного права щодо вивчення проблем протидії корупції, на сьогодні нагальним є визначення оптимальних шляхів становлення та розвитку методологічних засад дослідження феномену корупції.

В основу методології дослідження покладені загальнотеоретичні й спеціальні методи наукового пізнання, принципи і підходи щодо визначення адміністративно-правового механізму запобігання та протидії корупції в органах місцевого самоврядування України, аналіз сутності, змісту і форм реалізації влади органами місцевого самоврядування на сучасному етапі, їх місця у застосуванні адміністративно-правового механізму запобігання та протидії корупції.

Виклад основного матеріалу. Як і будь-яка діяльність, боротьба з корупцією забезпечується через застосування певних методів, які створюють умови ефективної діяльності, службової дисципліни тощо. Так, у теорії права під методом розуміється сукупність прийомів та засобів (заходів), за допомогою яких втілюються в життя певні цілі [1, с. 47].

Тобто метод – це спосіб впливу керуючого суб'єкта на поведінку керованого об'єкта [2, с. 38].

Наукова достовірність досліджень та їх результатів значною мірою залежить від методологічної бази, що визначається необхідністю врахування феномену адміністративного права [3, с. 7].

Загальновизнаним є положення, що метод визначається предметом і завданнями дослідження. Разом з тим багато залежить не лише

від предмета, а й від розуміння, тобто від теорії предмета. Тому не випадково, що кожній теорії властивий свій метод, що метод – це не лише спосіб дослідження, а й теорія. Наприклад, залежно від розуміння суті і структури особи корупціонера, детерміністської природи корупційної поведінки, вирішальною мірою визначається методологія дослідження.

Глибоко і достовірно пізнати соціальні явища дозволяє діалектичний підхід. Він сприяє правильному вирішенню таких важливих для дослідження проблем, як співвідношення буття і свідомості, фізичного і духовного, соціального і біологічного, необхідного і випадкового, загального зв'язку явищ у їх постійному розвитку, єдності і боротьби протилежностей, переходу кількісних змін у якісні.

Як зазначає відомий вчений у сфері адміністративного права П. Грабовській, проблема діалектики щодо дослідження корупції лежить в основі методології будь – якої науки, оскільки становить засади теорії пізнання. Філософи глибоко проникли в розуміння того, яким шляхом розвивається наукове пізнання, які найважливіші закономірності його руху від зовнішніх сторін явищ, що вивчаються до її внутрішньої сутності. Завдання науки в тому, щоб видимий у явищі рух звести до дійсного внутрішнього руху, бо якби форма прояву і суть речей збігалися, то наука була б зайвою [4, с. 10-11].

Завдання будь – якого дослідження полягає у тому, щоб за допомогою законів і категорій діалектики обрати такі методи, які б дали можливість розкрити суть явища, встановити закономірності його розвитку, історичні форми прояву.

Зазначимо, що наукове пізнання проходить три фази: від вивчення початкового цілого, тобто розвитку предмета у всій його складності, як безпосередньо даного, через розгляд різних аспектів предмета шляхом створення відповідних абстракцій до їх зв'язку між собою для відтворення початкового предмета в його цілісності і конкретності. Неможливо пізнати ціле інакше, як спочатку розкласти його на окремі елементи, з'ясувати їх функції та взаємозв'язки, що в свою чергу обумовлені функціонуванням системи в цілому. В цьому суть діалектики, яка враховує суперечність пізнання і спирається на принцип

розвитку, метод сходження від абстрактного, тобто нерозвинутого, не наповненого визначеннями, до конкретного, тобто розвинутого, збагаченого визначеннями. При цьому хід абстрактного мислення відповідає дійсному стану речей.

При вивченні того, що становить предмет дослідження, велике значення мають такі філософські закони, як закон єдності і боротьби протилежностей, переходу кількісних змін у якісні, заперечення заперечення, а також категорії: причини і наслідку, загального, особливого і одиничного, необхідного і випадкового, можливості і дійсності, змісту і форми, суті і явища тощо. До арсеналу дослідження входять й інші загальнонаукові методи, які у своїй сукупності становлять методологію науки, під якою розуміють систему певних теорій, що виступають як керівний принцип, знаряддя наукового аналізу, засіб реалізації вимог цього аналізу.

Філософське розуміння методології вказує на її нерозривний зв'язок з методами. На її основі розробляються загальнонаукові та спеціальні методи. В них проявляються методологічні засади матеріалістичної діалектики. Методи дослідження реалізують ці засади на практиці [5].

Отже, можна зробити висновок, що в основі методології лежать закони і категорії діалектики. Це – база як для загальнонаукових, так і спеціальних методів (соціологічних, статистичних, психологічних тощо).

З метою одержання найбільш достовірних наукових результатів дослідження застосовувалися такі методи:

Соціологічні (анкетування, інтерв'ювання, вивчення документів, експеримент, метод експертних оцінок тощо). Вони дають змогу глибше пізнати соціальний аспект явищ, процес їх детермінації, зібрати емпіричний матеріал, що характеризує як стан і динаміку корупції в цілому, так і окремих її видів, модернізацій, з'ясувати чинники злочинності та розробити заходи боротьби з нею. Соціологічні методи знайшли своє застосування під час аналізу внутрішніх і зовнішніх чинників і суспільних процесів, що обумовили виникнення, еволюцію та конституційне оформлення корупційних відносин в органах місцевого самоврядування України. Соціологічні методи дозволили поглиблено

вивчити громадську думку про це явище, сприйняття його електоратом тощо.

Статистичні методи (масового спостереження, групування, узагальнених показників) дозволяють дослідити масив злочинів і за допомогою отриманих показників встановити закономірності і взаємозалежності розвитку, перейти від випадкового й одиничного до стійкого і закономірного, побачити якісні ознаки явища, що досліджується.

Історично – порівняльний метод допомагає вивчити тенденції розвитку корупції, зміни її стану і структури за той чи інший період, без чого неможливо розробити ефективні заходи протидії їй. Історично – порівняльний метод необхідний для дослідження еволюції системи запобігання та протидії корупції, виявлення особливостей функціонування системи запобігання та протидії корупції за кордоном та порівняння з вітчизняною ситуацією у цій галузі.

Використовуючи історичний метод, можливо досліджувати багатий вітчизняний та зарубіжний досвід правової науки, відображений у науковій літературі. За допомогою історичного методу прослідковується еволюція наукових поглядів щодо запобігання та протидії корупції в органах місцевого самоврядування України.

Історичний метод орієнтує дослідника на потребу розглядати корупцію у порівняльно – історичному аспекті – у розвитку й зміні їх соціальних зв'язків та обумовленостей, застерігає від суб'єктивізму і однобічного підходу, забезпечує системність дослідження.

Використання порівняльного методу обумовлює необхідність порівняння різних типів корупційних правопорушень них з метою виявлення їх загальних рис і специфічних особливостей, пошуку шляхів оптимізації правової системи в Україні на основі збагачення найвидатнішими здобутками цивілізованої правової думки.

Порівняльний метод складає основу формулювання пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання антикорупційної діяльності. Цей метод дає можливість порівняти різні економіко-політичні системи і тим самим забезпечити достатньо ефективний механізм вивчення ситуації, дозволяє здійснювати адекватне впровадження нових розроблених методів боро-

тьби з корупцією в програми, що тільки розробляються.

Для сучасної України, яка прагне стати демократичною, соціально-правовою державою, порівняльний аналіз досвіду окремих країн щодо вироблення механізмів запобігання та протидії корупції в органах державної влади має величезне значення. Завдяки порівняльному методу науковий характер державно-правових досліджень, у тому числі функціонального характеру, піднімається на нову висоту завдяки виходу за межі однієї національної правової системи. Порівняння у сфері права дозволяє краще зрозуміти специфіку вітчизняного державно-правового розвитку в контексті світового досвіду [7, с. 91].

Порівняльний метод застосовувався автором під час дослідження доцільності запровадження в діяльності державних органів України тих чи інших методів та заходів боротьби з корупцією, що застосовуються на практиці в діяльності органів місцевого самоврядування інших країн.

Історико-правові методи широко застосовувалися для дослідження змісту державної політики при створенні організаційно-правових заasad протидії корупційним проявам та міжнародного досвіду протидії корупції, а статистичний метод – для висвітлення стану наукової розробки з протидії корупції в органах місцевого самоврядування України.

Психологічні методи (наприклад, соціометрії, тестування) слугують для вивчення співвідношення об'єктивного і суб'єктивного в поведінці корупціонера, процесу формування антисоціальних властивостей особи, виникнення злочинного наміру, мотивації злочинів тощо.

Метод системного аналізу дає змогу розглядати корупцію як феномен, для якого характерні певні зв'язки між складовими елементами, з одного боку, а з другого – між корупцією та іншими соціальними явищами і процесами, які впливають на неї. За допомогою методу системного аналізу система запобігання та протидії корупції в Україні вивчається в цілності, єдності та взаємозв'язку його окремих складових частин, визначенні особливостей запобігання та протидії корупції [2, с. 11-12].

Метод аналізу політики протидії корупції дозволяє визначити низку рекомендацій щодо під-

вищення ефективності адміністративно-правового механізму запобігання та протидії корупції.

Ситуативний метод необхідний для виявлення характерних особливостей адміністративно – правового механізму запобігання та протидії корупції в Україні в умовах конкретного часу та регіону [4, с. 76].

Комплексний підхід та використання всіх вищезазначених методів наукового дослідження дозволили всебічно розглянути особливості адміністративно – правового механізму боротьби з корупцією, виявити їх роль та місце в юридичній науці України.

Комплексний аналіз як нормативно-правових документів, так і науково-теоретичних джерел дає змогу чітко сформулювати методологію дослідження протидії корупції в органах місцевого самоврядування України.

Так, використання методів аналізу і синтезу дало можливість проаналізувати атрибути та критерії державної влади як виду публічної влади, дослідити систему її функцій, виявити загальні й відмінні риси між процесами становлення сучасної державності та інститутів демократичної державної влади. Формально-логічний метод необхідний для визначення основних понять юридичних конструкцій, правових основ вирішення юридичних колізій конституційного та законодавчого регулювання державно-владних відносин у сфері протидії корупції в органах державної влади України; системно-функціональний – для здійснення класифікації функцій державної влади в процесі запобігання та протидії корупції.

Кожний метод передбачає певну процедуру, вибір якої залежить від програми, цілей і завдань дослідження. Як правило, наукові пошуки проводяться з поєднанням кількох методів, що значно розширює їх базу і підвищує результативність.

У процесі вирішення поставлених завдань було використано такі методи дослідження: системно-структурний – визначено сутність державної антикорупційної політики; економічного аналізу – опрацьовано масив інформаційних даних з метою оцінки впливу корупції на стан захищеності національних інтересів; економіко-математичний та прогнозування – проведено

аналіз та здійснено прогноз розвитку державної антикорупційної політики; моделювання – побудована модель необхідної антикорупційної політики держави; функціональний – розкрито функції соціальних інститутів та їх взаємозв'язки в запобіганні та протидії корупції [1, с. 5].

Зокрема, метод діалектичної логіки використовувався під час аналізу напрямів і форм еволюції державної влади щодо протидії корупції в державних структурах. Також він дозволив виявити сформовані закономірності й тенденції розвитку системи органів місцевого самоврядування.

Для розв'язання поставлених завдань дослідження, автор опирався як на основні категорії філософського методу пізнання соціальних явищ і політичних процесів, розглядаючи корупцію у зв'язку з іншими соціальними процесами, так і на загальнонаукові засади: принципи емпіричного узагальнення та структурно-функціональний і політико-порівняльний методи.

Особливої уваги заслуговує застосування принципу універсалізму науки політологія і тісно зв'язаного з ним компаративного методу. Орієнтація на універсалізм науки права надає змогу дійти згоди про сутність політології як соціального феномена на рівні принципів (доктрини, концепції), що не виключає різноманітних національних засобів досягнення єдиної мети.

Субстанційну основу гуманістичної парадигми системного підходу до організації державної влади в громадянському суспільстві складає принцип гуманізму як головного важеля протидії корупції. Будучи універсальним, він дозволяє розглянути сучасний світ в єдності його формаційних і цивілізаційних механізмів, класових, національних та загальнолюдських інтересів. Завдячуючи своїй універсальності, даний принцип адекватно реалізує свій теоретико-методологічний потенціал за умови забезпечення виходу як на індивідуальний так і на загальнолюдський рівні.

Здійснюючи дослідження, потрібно врахувати використання політологічних принципів, що інноваційно застосовуються новітньою суспільною наукою і спрямовані, перш за все, на розвиток демократичних засад, на яких базуються на-

укові розробки щодо з'ясування сутності правової держави, громадянського суспільства, політичних інститутів та процесів, національної безпеки, гарантування й забезпечення прав і свобод людини і громадянина в соціумі. Зазначений підхід, а також власне бачення обраної для дослідження проблеми, дали змогу виробити методологію теоретико-прикладного аналізу корупції як соціально-політичного явища і вирішити поставлені в науковій роботі завдання [7, с. 6].

Закон єдності й боротьби протилежностей дозволив виявити суперечливі тенденції у сфері становлення та здійснення державної політики щодо запобігання та протидії корупції, яка на сьогодні є основним критерієм даних перетворень у механізмі вітчизняної державності. Закон заперечення заперечення дав можливість на основі вивчення розвитку антикорупційної політики та її функцій виявити тенденції формування адміністративно – правового механізму запобігання та протидії корупції в органах державної влади України.

За допомогою синергичного методу розкрито сучасний зміст корупції. Трансформаційний метод забезпечив вивчення взаємозв'язку між корупцією і організованою злочинністю, між корупцією й економічною злочинністю [4, с. 6].

Висновки. Усе це переконливо свідчить, що використання різноманітних методологічних засобів та підходів дозволяє з різних боків підійти до дослідження адміністративно-правового механізму запобігання та протидії корупції, простежити вплив конституційних норм, міжнародно-правових та підзаконних актів на соціально-політичну практику, а також, навпаки, політичних, соціально-економічних та інших суспільних процесів та ідеологічних настанов на національне законодавство, краще зрозуміти феномен сучасної державності, спрогнозувати тенденції її розвитку, окреслити основні напрями та форми її еволюції на сучасному етапі.

Таким чином, для досягнення вказаної мети та вирішення поставлених завдань було використано комплекс методів, що дало змогу систематизувати отриману інформацію, проаналізувати становлення й наявний стан сучасної системи протидії корупційним проявам в органах місцевого самоврядування України.

Література

1. Ковальська В. В. Методи прийняття управлінських рішень в ОВС / МВС України; Національний ун-т внутрішніх справ / В. В. Ковальська; заг. ред. О. М. Бандурка. – Х.: ТИТУЛ, 2006. – 280 с.

2. Коломієць М. Страшніше за корупцію – психологія пасивної людини / М. Коломієць // Економічний часопис XXI. – 2003. – № 10. – С. 18-20.

3. Трансформація та розвиток адміністративного права в умовах сучасного державотворення: навч. посіб. / Д. О. Беззубов, В. О. Заросило, С. А. Подоляка, М. М. Коренева. – К.: МП «Лєся», 2014. – 176 с.

4. Grabosky Peter N. Citizen coproduction and corruption control / Peter N. Grabosky // Corruption and Reform. – 1999. – Vol. 5. – P. 125-151.

5. Шульженко Ф. П. Соціально-правова держава: проблеми становлення та модернізації: монографія / Ф. П. Шульженко. – К.: КНЕУ, 2007. – 392 с.

6. Чемерис І. В. Особливості етимології терміна «корупція» / І. В. Чемерис // Держава і право. – К., 2010. – Вип. № 50. – С. 546-551.

7. Проблеми державного будівництва та місцевого самоврядування на сучасному етапі: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 21 трав. 2009 р., Харків / ред.: Ю. П. Битяк; Акад. прав. наук України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х.: Видавець ФОП Вапнярчук Н.М., 2009. – 251 с.

References

1. Koval's'ka V. V. Metody pryjnattja upravlins'kyh rishen' v OVS / MVS Ukrai'ny; Nacional'nyj un-t vnutrishnih sprav / V. V. Koval's'ka; zag. red. O. M. Bandurka. – H.: TYTUL, 2006. – 280 s.

2. Kolomijec' M. Strashnishe za korupciju – psyhologija pasyvnoi' ljudyny / M. Kolomijec' // Ekonomichnyj chasopys XXI. – 2003. – № 10. – С. 18-20.

3. Transformacija ta rozvytok administratyv-nogo prava v umovah suchasnogo derzhavotvorenja: navch. posib. / D. O. Bezzubov, V. O. Zarosylo, S. A. Podoljaka, M. M. Koreneva. – K.: MP «Lesja», 2014. – 176 s.

4. Grabosky Peter N. Citizen coproduction and corruption control / Peter N. Grabosky // Corruption and Reform. – 1999. – Vol. 5. – R. 125-151.

5. Shul'zhenko F. P. Social'no-pravova derzhava: problemy stanovlennja ta modernizacii': monografija / F. P. Shul'zhenko. – K.: KNEU, 2007. – 392 s.

6. Chemerys I. V. Osoblyvosti etymologii' termina «korupcija» / I. V. Chemerys // Derzhava i pravo. – K., 2010. – Vyp. № 50. – S. 546-551.

7. Problemy derzhavnogo budivnytva ta miscevogo samovrjaduvannja na suchasnomu etapi: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf., 21 trav. 2009 r., Harkiv / red.: Ju. P. Bytjak; Akad. prav. nauk Ukrai'ny, NDI derzh. bud-va ta misc. samovrjaduvannja, Nac. juryd. akad. Ukrai'ny im. Ja. Mudrogo. – H.: Vydavec' FOP Vapnjarchuk N.M., 2009. – 251 s.